

OSMANLI ARAŞTIRMALARI
XXII

NeŐir Heyeti - Editorial Board

Halil İNALCIK - İsmail E. ERÜNSAL

Heath W. LOWRY - Feridun EMECEN

Klaus KREISER

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES
XXII

İstanbul - 2003

PROF. DR. NEJAT GÖYÜNÇ

Mehmet İPŞİRLİ

Değerli bir insan, verimli bir hoca, samimi bir dost olarak yıllarca kendisinden feyz aldığımız Prof. Dr. Nejat Göyünç'ün ölüm haberini 1 Temmuz 2001 Pazar sabahı çok sevdiği öğrencisi Dr. İshak Keskin'in telefonundan öğrendim.

Çoğu kere yoğun çalışma programı sebebiyle zamanını İstanbul dışında evinden uzak olarak geçiren Rahmetli, vefat ettiği geceyi lutfi İlahî olarak evinde çok sevdiği eşi, kızı, oğlu, gelini ve torunları ile birlikte geçirmiş, mutlu bir aile ortamı içinde sohbetler ve latifeler ile âdeta vedalaşmış ve o sabaha karşı ebedi aleme göçüp gitmiştir. Bir Arab şairinin "Sen doğduğunda etrafındakiler mutluktan gülüyor sen ağlıyordun. Öyle bir hayat sür ki vefatında etrafındakiler üzülün sen gülererek ebediyete intikal et" sözleri şüphesiz Nejat Hoca'ya çok uygun ifadelerdir. Arkasında, rahle-i tedrisinden geçen binlerce talebe, özellikle usta-çırak ilişkisi içerisinde bire bir yetiştirdiği çok sayıda akademisyen ve nihayet büyük bir titizlikle yazdığı eserlerle hoş bir sadâ bırakarak ebediyete göçtü.

Nejat Bey, 18 Kasım 1925'te İstanbul Beşiktaş'ta Rıza Bey ile Cemile Hanım'ın ikinci çocuğu olarak dünyaya geldi. Annesi Cemile Hanım, İstanbul doğumlu olmakla birlikte aslen İspir kökenlidir.

Baba tarafından dedesi Hasan Efendi Ürgüplü olup müderris idi, babası Rıza Bey, Kasımpaşa Çırak Mektebi'nde yetişip mezun olduktan sonra çeşitli hizmetlerde bulunmuş 1922 yılında Cemile Hanım'la evlenmiş, bir süre sonra da Heybeliada Senatoryumu'nda çalışmaya başlamış, 1927'de bir kazada vefat edince Nejat Hoca daha iki yaşında iken babasını tanımadan yetim kalmıştır. İlkokul birinci sınıfı Moda İlkokulu'nda 1932-33 te okuduktan sonra aile Er-

OSMANLI ARAŞTIRMALARI, XXII (2003).

zurum'a taşınınca 1937 yılında Erzurum Gazi İlkokulu'ndan mezun oldu. Erzurum Askeri Ortaokulu imtihanlarına girdi, ancak muayenede gözünden kusurlu bulununca Erzurum Lisesi orta kısmına kaydolmak zorunda kaldı. İki ay sonra parasız yatılı imtihanını kazanıp Kars'a nakledildiği kendisine bildirilip orada bir yıl okuduktan sonra ikinci sınıfta parasız yatılı olarak Haydarpaşa Lisesi'ne nakledilmiş ve 1943 yılında Edebiyat şubesinden mezun olmuş, aynı yıl parasız yatılı olarak Ankara Siyasal Bilgiler Yüksek Okuluna girip sene sonunda not ortalamasından parasız yatılı hakkını kaybedince, oradan ayrılarak İstanbul'a gelmiş ve 1944 yılında girdiği İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden 1948'de mezun olmuştur. Aynı yıl askere gidip 1949 yılında terhis oldu.

Daha sonra öğrencilerine çeşitli hatıralarını naklettiği hocası Prof. Cavid Baysun'un yardımı ile Başbakanlık Arşivi'ne telhisçi olarak girmiş, Ağustos 1951'e kadar iki yıl süren bu görevi kendisi için ikinci bir mektep olmuştur. Başta siyâkat olmak üzere arşiv yazılarını mükemmel okuma yeteneğini muhtemelen bu sırada elde etmiş, özellikle defterler konusunda oldukça sıhhatli bilgi sahibi olmuştu. Burada bir taraftan Osmanlı belgeleri ve teşkilatı hakkındaki bilgisini ilerletirken diğer taraftan yılları arşivde geçen uzman ve üstadları tanımış, onlarla ilgili hatıralarını zaman zaman öğrencilerine nakletmiştir. Başbakanlık Arşivi'nde kutular içerisinde muhafaza edilen Maliyeden Müdevver Defter fişleri arasında kendisi tarafından yazılmış yüzlerce fiş kendine has hattı ve imlası ile hemen tanınır.

Parasız yatılı okuması sebebiyle 12 yıllık mecburi hizmetini yerine getirmek üzere Milli Eğitim Bakanlığı'nca 1951 yılında Mardin Lisesi'ne tayin edildi. Buradaki öğretmenliği Mardin'i, Mardinliler'i tanımaya, üzerine bir doçentlik tezi yapacak kadar sevmesine vesile olmuştu.

1954-56 yılları bir ömür boyu huzur içerisinde geçen aile hayatının şekillendiği yıllar oldu. Ağustos 1954'te Servet Ayten Ekler Hanımefendi ile evlendi, Temmuz 1955'te oğulları Armağan Ekrem, Ekim 1956'da ise kızları Ayşe Nihal (Güres) dünyaya geldi.

Bu arada bilgi görgü artırmak üzere bir yıllığına bir ABD bursunu kazanmıştı. Büyük bir şevkle bir süre Türk-Amerikan Derneği'nde kurslara katılmış, dokuz ay kadar kaldığı ABD'den Eylül 1955'te dönünce Ankara Bahçelievler Lisesi'ne tayin olunup 1957 yılına kadar burada tarih öğretmenliği yaptı.

1957 yılı Hoca'nın kariyerinde önemli bir değişimin başlangıcı oldu. Milli Eğitim Bakanlığının yurtdışında doktora yapmak üzere 1416 sayılı kanun gereği açmış olduğu imtihanı başarı ile kazanıp Almanya'ya gitmiş, Goethe Enstitüsü'ndeki kısa Almanca kurslarından sonra Göttingen Üniversitesi'nde tanınmış Müsteşrik Prof. Dr. Walther Hinz'in nezaretinde doktora çalışmalarına başlamıştır. Muhtemelen hocasının tavsiyesi ile biraz farklı bir alanda, İmad es-Sahavî'nin 1340 tarihli *Camiü'l-hesab* adlı resmî bir muhasebe kitabı üzerinde çalışmıştır. Bilindiği kadarıyla daha sonra bu konuda bir makale yazarak çalışmasını tanıtmış ancak tezi yayınlanmamıştır. Ancak bu çalışmasının rahmetli Hoca'nın defter bilgisine yeni bir boyut kazandırdığı şüphesizdir. 1962 yılı başlarında doktorasını tamamlayarak yurda dönmüştür.

31 Ağustos 1962'de, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü bünyesinde Prof. Tayyib Gökbilgin tarafından yeni kurulmuş olan Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Kürsüsü'ne Asistan Dr. olarak alınmış, 1971'de ayrıldığı tarihe kadar bir baba-oğul samimiyeti ve usta çırak ilişkisi içerisinde birlikte yeni kürsüyü tanıtmaya ve geliştirmeye çalışmışlardır. Bu arada *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı* (İstanbul 1969) konulu tezini hazırlayarak 1 Aralık 1966'da doçent oldu. Bu çalışma esas itibarıyla Tahrir defterleri ve diğer arşiv malzemesine dayanmakla birlikte vekayinameler, seyahatnameler gibi eserlerden faydalanarak hazırlanmış, XVI. yüzyıl Tahrir Defteri ağırlıklı şehir incelemelerinin ilklerinden olarak daha sonrakilere model teşkil etmiştir.

Osmanlı Müesseseleri Kürsüsü, zorluğu konusunda öğrenciler arasında yapılan menfi telkinler sebebiyle tercih edilmeyen, öğrenci sayısı 10'u bulmayan bir kürsü idi. Kürsü seçimi arefesinde bu telkinlerden değerli hocam Çetin Derin'e bahsedince, bunların asılsız olduğunu, mutlaka o kürsüyü seçmemi tavsiye etmişti. Öğrencinin az olması bizlerin Rahmetli Tayyib Gökbilgin ve Göyünç hocalarımızı yakından tanımamıza, bire bir kendilerinden feyz almamıza vesile oluyordu. O sırada Prof. Dr. Salih Özbaran Londra Şarkiyat Okulu'nda (SOAS) doktorasını tamamlayıp dönmüş ve Müesseseler Kürsüsüne asistan olarak girmişti. Bir ağabey-kardeş havası içerisinde bizim Avrupa, özellikle İngiltere'deki hocalar, kürsüler ve çalışmalar hakkında bilgi edinmemize ve oradaki geleneği öğrenmemize vesile oluyordu. Mezuniyetime yakın bir dönemde Nejat Hoca eğer bir imkan olursa Avrupa'da doktora için gidip gitmeyeceğimi sordu. O dönemde Edebiyat Fakültesi'nde asistan olmak çok zor ve kıymetli idi, yurtdışı doktorasına rağbet ise azdı. Ben çok memnun

olacağımlı ancak aileme yardımcı olmak durumunda olduğumu, onların rızasının gerektiğini söyleyince, Rahmetli "Onları ziyaret edip, ben konuşmak isterim" dedi ve bir gün evimize teşrif ederek rahmetli babaanneme ve anneme etrafıca konuyu anlattı, samimi ve mütevazı hali onları ikna için yeterli olmuştu.

Yurtdışı kontenjanının çıkması, gönderme müsaadesinin gelmesi iki yıla yakın zaman aldı. Yurtdışında bulunduğum dönemde özellikle ilk yılda bazen Osmanlıca bazen yeni harflerle mektup gönderir, tavsiyelerde bulunurdu.

Nejat Hoca, Aralık 1971 tarihinde beklenmedik bir şekilde kendi isteği ile Hacettepe Üniversitesi, Tarih Bölümü'ne geçmeye karar vermiş, böylece, Tayyib Bey'den ve İstanbul'dan ayrılmış oluyordu. Bu kararını Tayyib Bey duyduğunda çok üzölmüş, profesör kadrosunu hemen temin edebileceğini, Bölüm'de kendisine çok ihtiyacı olduğunu söylediği halde, Rahmetli Hoca, gerekçe olarak, çok sevdiği ve yurt dışına gitmelerine destek olduğu Zeki Arıkan, Ahmet Yaşar Ocak başta olmak üzere yetenekli bazı gençleri Üniversite'ye almak isteğini, bunun İstanbul'daki kadro darlığı sebebiyle mümkün olamadığını ifade etmiştir. Hacettepe'de Prof Dr. Ercüment Kuran'la birlikte olan Hoca, Mart 1973'te profesörlüğe yükseltilmiş ve oradaki Bölümün yapısı ve Üniversite'nin de ihtiyacı sebebiyle İnkılap Tarihi Derslerine de girmeye başlamıştı. Bu vesile ile Üniversite'de binlerce talebeye ders vermek imkanı bulduğundan sitayişle bahsetmiştir.

İstanbul Üniversitesi Sonçağ Tarihi Kürsüsü'nden Prof. Dr. Cevat Eren'in vefatı ve Prof. Dr. Cemal Tükin'in emekli olması üzerine Nejat Hoca'ya, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sonçağ Tarihi Kürsüsü'ne dönmesi teklifi gelince bunu kabul etti. Mart 1977 de İstanbul'a dönmesine herkes sevinmiş, özellikle başından beri o kürsüde bulunup o sırada doktoralarını tamamlamış, hocalarının ayrılması sebebiyle yalnız kalmış olan üç meslektaşımız bilhassa memnun olmuşlardı. Ancak beklenen ahenk gerçekleşmedi.

Bu sırada 1979-80 yılları içerisinde bir yıl süre ile Başbakanlık Arşivi Genel Müdürü olarak görev yapmış, otuz küsur yıldan beri tanıdığı, uzman ve araştırmacı olarak çalıştığı bu kurumda bazı değişiklikler yapmak istemişti. Köklü ve sistemli bir dergi çıkarma teşebbüsü bunların başında geliyordu. Cumartesi günleri arşivi araştırmacıya açması, araştırma salonunda belge okurken çay-kahve içme iznine son vermesi bu dönemde yürürlüğe koyduğu uygulamalardandı.

1980-82 yıllarında Boğaziçi Üniversitesi'ne yarım-zamanlı derse giden Prof. Göyünç, YÖK yasının çıkmasından sonra Rektör Prof. Dr. Ergün Toğrul'un daveti ile Aralık 1982'de bu Üniversite'de Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'ne Müdür olarak geçmiş, bir süre sonra Tarih Bölümü'ne öğretim üyesi olmuştur.

Ekim 1983'te Malatya İnönü Üniversitesi'ne gönderilen Nejat Hoca orada sıkıntılı günler yaşamış, ancak Haziran 1985'te Konya Selçuk Üniversitesi'ne nakledilmesiyle 1992 yılında emekli oluncaya kadar süren yedi yıl bölüm başkanı ve öğretim üyesi olarak bir huzur ve sukunet dönemi yaşamıştır.

Burada kendisini seven, değerini bilen genç bir öğretim kadrosu ile kendisine sahip çıkan Rektör Prof. Dr. Halil Cin'in bulunması Rahmetli'nin şevkini artırmış, sık sık geldiği İstanbul'da Edebiyat Fakültesi ve Arşiv'de dostlarına memnuniyetini ifade etmekten geri kalmamıştır.

1986-87 akademik yılında misafir profesör olarak Almanya'ya davet edilmiş, kış yarıyılında Münih, bahar yarıyılında Bamberg Üniversiteleri'nde ders verip araştırmalar yapmıştır.

Selçuk Üniversitesi'nde bulunduğu dönemde Konya üzerine çalışmaların hızlanmasını sağlayarak çevresindeki yüksek lisans ve doktora öğrencilerini, araştırma görevlilerini bu konuda çalışmaya teşvik etmiş, fiilen yardımcı olmuştur. Eşi İstanbul'da bulunduğundan etrafındaki araştırmacılara bütün zamanını ayırmış, tarih bilgisi, metodolojisi konularında, ayrıca özel sohbetlerinde sahip olduğu tecrübeyi, hatıralarını onlarla paylaşmaya büyük gayret göstermiştir. Rahmetli'nin en bariz vasıflarından birisi karşısında meraklı, yetenekli bir genç gördüğü zaman adeta kendisini unutacak derece büyük bir fedakarlıkla onunla ilgilenmesi idi. İstanbul'da Osmanlı Müesseseleri Kürsüsünden sonra Konya'da bir kere daha bu fırsatı bulmuştu. Bu fedakarlığı takdir edilmiş, hatta 1997 yılında S.Ü. Rektörlüğü'ne bağlı Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, *Ata Dergisi*'nin yedinci sayısını *Prof. Dr. Nejat Göyünç Özel Sayısı* olarak çıkarmıştır. Bu özel sayının başında, Konya'da değerli talebesi Dr. Ali Galip Baltaoğlu tarafından, kendisiyle 1995'te yapılan mülakattan da yararlanılarak geniş bir hayat hikayesi verilmiştir.

Ayrıca, 1972 yılında doktora Hocası Prof. Hinz'in teklifi ile Alman Doğu Bilimleri Cemiyeti (Deutsche Morgenlandische Gesellschaft)'ne üye olmuş, 1995 yılında Cemiyetin kuruluşunun 150. yılı münasebetiyle Nejat

Hoca'ya onbeş Avrupalı bilim adamının makalelerini içeren bir hatıra kitabı sunulmuştur.

Prof. Göyünç 1970 yılında Türk Tarih Kurumu'na muhabir, 1981 de ise aslî üye olmuş, daha sonra 1995'te yeniden aslî üye ve Balkan Araştırmaları Komisyonu Başkanı seçilmiş, ayrıca Türk Tarih Kurumu Başkanı çok takdir ettiği talebesi Prof. Dr. Yusuf Halacoğlu'nun daveti ile Kurum adına çeşitli illerde konferanslar vermiştir.

Prof. Göyünç'ün ilmî faaliyetlerini yürüttüğü bir diğer mekan ise Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'ni de çıkaran İslam Araştırmaları Merkezi olmuştur. İSAM Başkanı Doç.Dr. Tufan Buzpınar tarafından burada kendisine Doç. Dr. Ahmet Kavas'la paylaşacağı bir oda tahsis edilmişti. Ansiklopedi Kütüphanesi'ndeki çalışma ortamı kendisini öylesine memnun etmişti ki bir gün çok değerli şahsî kütüphanesini buraya bağışlamaya karar vermiş ve bunu da gerçekleştirmiştir.

Onun hayatı dolu dolu akademik seyahatlarla geçmiştir. Geleneğimizde akademik seyahatın çok önemli bir yeri vardır. Bu bir taraftan kendisine önemli tecrübeler kazandırırken diğer taraftan büyük zaman kaybına ve zihninde planladığını çok iyi bildiğimiz bazı çalışmalarının gerçekleşmesine engel olmuştur. Bu seyahatleri çoğunlukla tahsilden ziyade tedris içindi. Nitekim değerli meslektaşım Prof. Dr. Yusuf Oğuzoğlu'nun Bursa'da kendisine yardımcı olması talebini kıramamış, 1996-2000 yılları arasında Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü'nde dersler vermiştir. Aynı şekilde İstanbul Üniversitesi Arşivcilik Bölümü'nde hocaların hocası olarak haftada bir gün ders vermesi teklifimizi geri çevirmemiş, aksatmadan 90'lı yılların sonunda birkaç yıl derse gelmiş, Bölüm'deki öğrencilerin şevkini gördükçe iş yorgunluğunu unutuyordu. Ayrıca 2000 yılı başından vefatına kadar Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Stratejik Araştırmalar Anabilim Dalı'nda Lisans Üstü dersleri verdi.

Prof. Göyünç'ün, kitapları, makaleleri, ansiklopedi maddeleri ve kitap tanıtımları genel bir tasnife tabi tutulacak olursa önceleri Osmanlı müesseseleri, Şehir Tarihi, Batılı seyyahların gözlemlerinin ağırlıkta olduğu, Müesseseler kürsüsünden ayrıldıktan sonra Milli Mücadele ve İnkılap Tarihi, seksenli yıllarda Ermeni terörünün giderek hızlanması üzerine ise Ermeniler üzerine yoğunlaştığı gözlemlenebilir.

Kitabiyat'a çok önem veriyordu. Yeni çıkan özellikle Almanca, İngilizce Fransızca eserleri tutumlu olmasına rağmen bazen hiç parayı esirgemedi satın alarak, bazen dostları tarafından hediye olarak gönderilmesiyle, bazen de Osmanlı Araştırmalarında Review yapılmak üzere yayınevinden istemek suretiyle temin eder konu ve ilgi alanlarına, dil vukufiyetlerine göre tanıtımını yapmak üzere kimlere vereceğini iyi bilirdi. Kendisi elli civarında kitap tanıtımı yaparken, başkalarından tanıtımını rica ettiği yüzlerce eser olmuştur.

Osmanlı Araştırmaları Dergisi onun bilim adına gerçek bir başarısı, tasavvurlarını bir ölçüde gerçekleştirmede bir araç olmuştur. Başbakanlık Arşivi Genel Müdürlüğü döneminde tesis ettiği bu dergiyi, oradan ayrılmasından sonra, bütün ilmî sorumluluğu, makale temini hususları Hoca'ya ait olmak üzere hayırlı bir girişim olarak Enderun Kitapevi sahibi İsmail Akdoğan Bey kendi yayınevi adına destekleyeceğini söylemiş, Nejat Hoca da büyük bir itina ile dergiyle ilgilenmişti. Makale temini ve yazımı konusunda hatırını kullanarak yerli ve yabancı takdir ettiği araştırmacılardan makale ister, onların toplanması, Derginin standardına uygun hale konulması, matbaada dizilmesi, tashihi, basımı ile tek tek ilgilenir, büyük bir fedakarlık ile ilim alemine ulaşmasını sağlardı.

Vefa duygusu kendisinde sarsılmaz bir ilke halindeydi. Kişilere, bazı şehir ve kurumlara aşırı bir bağlılığı vardı. Nitekim bazı hocalarına ve itina ile seçtiği talebelerine karşı beslediği vefa duygusu; doğduğu Beşiktaş kazası için hazırladığı mezuniyet tezi, özellikle Mardin için hazırladığı Mardin Sancağı kitabı bunun canlı örnekleridir. Kurum olarak Devletine karşı aşırı bir minnet ve vefa duygusu ile bağlı idi. Bunu sözleri ve davranışlarında her vesile ile gösterirdi. Bir yetim olarak parasız-yatılı okuması, devlet bursu ile yurtdışında doktora yapmış olmasında şüphesiz bunun büyük payı vardı.

Millî ve manevi konularda hassastı. Ancak bu değerleri hiç bir zaman bir istismar aracı yapmaz, bilakis bu şekilde davrananlara karşı hep tenkitle yaklaşırdı. Yıllarca içinde bulunup tahsilini tamamladığı Avrupa'nın değer ve ilkelere beğenir, ancak yabancılara ve özellikle Türklere karşı önyargılı hatta biraz ırkî ve dini taassup içinde olduklarını bunun da tarihten, geçmişte yaşananlardan geldiğine şahidi olduğu misalleri zikrederek vurgu yapardı.

Şahidi olduğu kendisini etkileyen, olumlu ve olumsuz olayları unutmaz, uygun düştükçe bunları yeri, şahısları ile, hatta bazen perde arkasını tahlil ederek canlı bir şekilde anlatarak ders alınmasını isterdi. Bütün bu yönleriyle

nevi şahsına münhasır bir şahsiyet olan hocadan önemli hayat ilkeleri öğrenmek mümkündü.

Göyünç'lerin mükemmel boğaz manzaralı evi meslektaşları ve öğrencilerini ağırlama mekanı idi. Tabii burada asıl takdir edilmesi gereken ve Hocanın yüzünü ağartan kişi değerli eşi Ayten Hanımdır. Yerli ve yabancı meslektaş ve talebelerinden evlerinde misafir olmayan ve Ayten Hanım'ın elleriyle yaptığı ve güler yüzüyle ikram ettiği nefis pastalar, börek ve çöreklerden yemeyen yok gibidir. Evinde ağırlamaktan ve ikram u izzette bulunmaktan böylesine memnun olan aile çok az bulunur. Bu bir ölçüde bizim geleneğimizde pek çok örnekleri olan alimin evinin ve sofrasının meslektaş ve talebelerine her zaman açık olması anlayışının modern çağdaki bir devamıdır.

Nejat Hoca'nın ânî vefatı üzerine bir kadirşinas hareket te Prof. Dr. Kemal Çiçek'in editörlüğünde kendisini seven bilimadamlarının makalelerinden oluşan, müstakil bir hatıra sayısı çıkmış olmasıdır. Fevkalade takdire layık bu eserin belki tek kusuru süratle çıkması planlandığından Hoca'nın birçok meslektaş ve talebesinin haberi olmadığından buraya yazı verememiş olmasıdır. (*Pax Ottomana, Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, Ed. Kemal Çiçek, Sota ve Yeni Türkiye Yayınları, Haarlem - Ankara 2001, 835 sayfa)

Hulasa Hoca'yı kaybetmekle "alimin ölümü alemin ölümü gibidir" gerçeğini bir kere daha bizzat yaşamış olduk. Mevlâ rahmet eylesin, mekanı cennet olsun.